

УДК 334.012.64(477.72):330.3

СТАН, РІВЕНЬ ТА ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Карпінська Г.В., Бутенко І.А., Пашкова Н.С.

В статті наведені результати досліджень стану та рівня використання підприємницького потенціалу Херсонської області, запропоновані заходи щодо покращення його використання задля забезпечення сталого розвитку регіону.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Виходячи з того, що великою мірою роль малого підприємництва в концепції сталого розвитку України полягає саме у вирішенні ключової проблеми - проблеми соціальної справедливості, що проявляється, насамперед, у здатності бізнесу створювати нові робочі місця та вирішувати проблеми зайнятості населення, подолання безробіття й бідності, перед науковцями постають актуальні задачі щодо оцінки та підвищення використання потенціалу малого підприємництва задля соціально справедливого розвитку країни та її регіонів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Огляд наукової літератури та інших джерел інформації показав, що дослідженню підприємницького потенціалу в економічній літературі приділяється недостатньо уваги, існуюча інформація носить суперечливий характер, а саме: не має однозначного трактування категорії «потенціал малого підприємництва», досить уривчасто розглянуті його складові, класифікація, місце і роль підприємництва в концепції сталого розвитку України і її регіонів.

Постановка завдання. У зв'язку з цим основними завданнями даного дослідження є оцінка стану та рівня використання підприємницького потенціалу малого бізнесу (на прикладі Херсонської області) з метою визначення його ролі у сталому розвитку регіону та розробка пропозицій щодо покращення його використання.

Основні результати дослідження. Узагальнюючи теоретичні підходи до визначення поняття «потенціал малого підприємництва», можемо констатувати, що це обсяг ресурсів (трудових, матеріальних, фінансових, інфраструктурних), що потенційно може бути використаний у процесі виробництва, він має кількісну і якісну визначеність. Його кількісна визначеність утворюється: чисельністю зайнятого в малому підприємстві працездатного населення; часткою його внеску у ВВП, обсяги податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, величиною товарообігу, тощо. Якісний бік потенціалу малого підприємництва

представляють: демографічні характеристики працівників, їх фізичний стан, стан здоров'я; освітній і кваліфікаційний рівень; соціальна активність та ініціативність, соціальний статус підприємців.

Тобто, для оцінки потенціалу малого підприємництва в регіоні необхідно оцінити рівень і ступінь використання його складових: трудового, матеріального, фінансового, інфраструктурного та інноваційного потенціалів. У зв'язку з важливістю та складністю оцінки інноваційного потенціалу малого підприємництва, методичні засади його оцінки потребують окремих розробок.

Для оцінки потенціалу малого підприємництва на рівні регіону пропонується наступна система показників: показники оцінки стану і рівня потенціалу малого підприємництва регіону, а також індикатори його впливу на сталий розвиток регіону[1].

При цьому:

– **під трудовим потенціалом** будемо розуміти можливість трудових ресурсів даного міста бути задіяними у секторі МП;

– **під матеріальним потенціалом** будемо розуміти можливість сектору МП використовувати наявні матеріальні ресурси у процесі виробництва товарів (робіт, послуг);

– **під фінансовим потенціалом** будемо розуміти можливість залучення та перерозподілу фінансових ресурсів сектором МП з метою підвищення ефективності діяльності);

– **під інфраструктурним потенціалом** будемо розуміти сукупні можливості міста забезпечувати умови для функціонування сектору МП.

Відносну оцінку кожного з складових потенціалів доцільно проводити за формулою:

$$X_j = \sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i)^2},$$

де x_i – показники оцінки кожного j -го складового потенціалу загального потенціалу малого підприємництва міста (X_j), n – кількість показників оцінки j -го складового потенціалу.

Інтегральний показник потенціалу малого підприємництва пропонується знаходити за формулою середньої геометричної (для згладжування нерівностей показників оцінки складових):

$$I = \frac{\sqrt[k]{\prod_{j=1}^k x_j}}{4}$$

де $j= 1, \dots, k$ – кількість складових потенціалу малого підприємництва в місті.

При цьому, якщо $I > 0,7$ – рівень високий; $0,3 \leq I \leq 0,7$ – рівень середній, $I < 0,3$ – рівень низький.

Критерієм нарощування величини потенціалу малого підприємництва регіону є досягнення граничної максимізації

результативності і продуктивності використовуваних ресурсів, що забезпечує найбільш повне задоволення суспільних потреб на існуючому рівні розвитку продуктивних сил, при мінімізації сукупного споживання ресурсів на ці цілі [2].

Оцінка стану потенціалу підприємництва, рівня потенціалу малого підприємництва та індикатори його впливу на сталий розвиток Херсонської області наведено у таблицях 1 та 2.

Таблиця 1

Оцінка стану потенціалу підприємництва в Херсонській області*

Показники	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
Трудовий потенціал					
1. Чисельність економічно активного населення, тис. осіб	551,3	553,6	538,0	534,9	528,5
2. Середній вік працездатного населення, років	39,1	39,3	39,5	39,6	39,8
3. Рівень освіти	0,437	0,418	0,453	0,486	0,450
4. Середньомісячна з/пл. працівників, грн.	1016,83	1375	1482	1733	1969,76
5. Середня тривалість життя, років	67,16	67,00	67,94	69,28	69,82
6. Природний приріст населення, %	63,77	69,23	72,99	75,39	76,35
7. Рівень зайнятості, /	96,2	96,9	97,2	98,3	97,9
Відносна оцінка стану потенціалу	1165,00	1489,06	1583,26	1819,65	2044,78
Матеріальний потенціал					
1. Обсяг основних фондів, млн. грн.	7760,92	9462,697	11179,784	11317,463	12565,943
2. Обсяг обігових фондів, млн. грн..	8785,209	11995,525	15525,498	16032,155	18584,733
3. Ступінь придатності основних фондів для експлуатації, %	44,1	34,5	33,2	32,7	31,5
Відносна оцінка стану потенціалу	11722,36	15278,63	19131,904	19624,373	22434,26
Фінансовий потенціал					
1. Доходи бюджету регіону у середньому з розрахунку на душу населення, грн./особу	696,15	865,065	980,70	1206,24	1558,30
2. Витрати бюджету регіону у середньому з розрахунку на душу населення, грн./особу	690,35	859,61	965,87	1194,44	1545,41

Показники	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
3. Надходження податкових платежів у бюджет регіону у середньому з розрахунку на душу населення, грн./особу	496,267	636,39	721,43	859,89	1110,62
4. Заощадження населення, грн./особу	949,781	1090,74	1175,40	2787,63	1769,90
5. Питома вага прибуткових підприємств, %	67,3	63,5	61,0	57,5	66,9
Відносна оцінка стану потенціалу	1453,0	1756,70	1949,47	3375,69	3031,02
Інфраструктурний потенціал Кількість об'єктів інфраструктури підтримки малого підприємництва					
1. Бізнес-центри	11	15	15	15	15
2. Бізнес-інкубатори	2	2	2	2	2
3. Технопарки	-	-	1	1	1
4. Лізінгові центри	3	3	3	3	3
5. Фінансово-кредитні установи (кредитні спілки, установи взаємного кредитування)	11	15	62	62	62
6. Фонди підтримки підприємництва	11	10	10	10	10
7. Інвестиційні, інноваційні фонди і компанії	18	18	18	18	18
8. Біржі	2	7	9	9	9
9. Страхові компанії	-	-	37	37	37
Відносна оцінка стану потенціалу	26,53	30,59	77,18	77,18	77,18
Інтегральний показник стану потенціалу підприємництва	0,77	0,80	0,84	0,87	0,87

*Розраховано за даними статистичних збірників та інших джерел статистичної інформації [1-18]

Розрахунки інтегрального показника свідчать про те, що стан потенціалу підприємництва в Херсонській області досить високий і має позитивну динаміку за такими складовими, як трудовий і матеріальний потенціал, не зважаючи на те що при збільшенні обсягів основних фондів постійно зменшується їх придатність, що свідчить про те, що темпи

оновлення основних фондів на якісно новій основі досить низькі. Фінансовий потенціал погіршився у 2011р. за рахунок скорочення заощаджень населення, що зумовлено зростанням витрат на придбання товарів та послуг, поточних податків на доходи, майно тощо. Інфраструктурний потенціал на протязі 2009-2011р.р. є незмінним.

Таблиця 2

Оцінка рівня потенціалу малого підприємництва в Херсонській області*

Показники	Роки		
	2008	2009	2010
Трудовий потенціал			
1. Кількість суб'єктів МП на 10000 осіб населення, од.	727	772	497
2. Кількість зайнятих у секторі МП, осіб	155	161	115
3. Середня заробітна плата у секторі МП, грн.	809,11	887,63	1033,36
Відносна оцінка рівня потенціалу	1098,73	1187,35	1152,42
Індикатори впливу трудового потенціалу на сталий розвиток регіону			
1. Питома вага зайнятих у секторі МП до загальної кількості економічно активного населення у регіоні, %	28,00	29,92	21,50
2. Частка населення, із середньодушовими грошовими доходами на місяць вище прожиткового мінімуму, %	74,7	63,1	58,8
3. Частка придатного для експлуатації житлового фонду, %	95,28	95,58	99,67
4. Відношення ціни на житло до рівня доходів	43,95	60,86	50,37
Матеріальний потенціал			
1. Питома вага обсягу ОФ у секторі МП в обсязі ОФ регіону, %	41,68	44,49	32,60
2. Питома вага обсягу ОбФ у секторі МП в обсязі ОбФ регіону, %	45,34	48,40	35,46
3. Обсяг інвестицій в ОФ суб'єктів МП, млн. грн.	906,3	510,9	281,00
Відносна оцінка рівня потенціалу	908,39	515,11	285,00
Індикатори впливу матеріального потенціалу на сталий розвиток регіону			
1. Фондоозброєність суб'єктів малого підприємництва грн./од.	551,088	619,83	1011,22
Фінансовий потенціал			
1. Питома вага МП у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг), %	48,30	45,24	41,72

Показники	Роки		
	2008	2009	2010
2. Питома вага прибуткових МП у загальному обсязі прибуткових підприємств міста, %	7,27	7,04	7,41
3. Рівень рентабельності МП, %	2,3	2,3	5,2
Відносна оцінка рівня потенціалу	48,898189	45,84224	42,69082
Індикатори впливу фінансового потенціалу на сталий розвиток регіону			
1. Операційні витрати МП на одиницю реалізованої продукції, коп./грн.	101,4	97,7	100,3
2. Частка надходжень від суб'єктів МП до бюджету регіону	16,4	18,3	22,5
3. Відношення суми інвестицій у сектор МП до обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг)	0,066	0,038	0,021
Інфраструктурний потенціал			
1. Витрати на розвиток інфраструктури на душу населення, грн.	-	0,052	0,168
2. Рівень забезпеченості МП об'єктами інфраструктури	0,00087	0,0019	0,0029
Відносна оцінка рівня потенціалу	0,001	0,052	0,17
Індикатори впливу інфраструктурного потенціалу на сталий розвиток регіону			
1. Рівень підприємницької активності	0,89	0,93	1,36
Інтегральний показник рівня потенціалу малого підприємництва	0,66	0,91	0,95

*Розраховано за даними статистичних збірників та інших джерел статистичної інформації[1-18]

Відповідно до результатів розрахунків інтегрального показника оцінки рівня використання підприємницького потенціалу у Херсонській області у 2008р. потенціал малого підприємництва використовувався на 66% - середній рівень у 2009-2010р.р. рівень використання досить високий 91, 94%. Незважаючи на скорочення кількості суб'єктів МП та їх питомої ваги у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг), збільшилась кількість прибуткових підприємств МП, виріс чистий прибуток підприємств (у 2008р., 2009р. показник мав від'ємне значення - 39,5 млн.грн. та -36,7 млн.грн. відповідно, у 2010р. прибуток склав 31,9 млн. грн.), збільшилися середня заробітна плата у секторі МП, обсяги та частка надходжень від суб'єктів МП у бюджет регіону. Дана ситуація свідчить про те, що регіон позбувся недієздатних суб'єктів МП, що підтверджується також показником підприємницької активності. Не останню роль у ефективному використанні підприємницького потенціалу

у 2009-2010 р.р. має також збільшення фактичного фінансування розвитку інфраструктури малого бізнесу.

Задля визначення заходів щодо покращення використання підприємницького потенціалу Херсонської області була використана методика SWOT – аналізу, що надало можливість визначити сильні та слабкі сторони його використання, загрози та можливості регіону та відповідні заходи, орієнтуючись на наступні критерії: збільшення питомої ваги малих підприємств у структурі економіки, зростання прибутковості МП, скороченні безробіття (таблиця 3, 4)

Таблиця 3

Сильні та слабкі сторони використання потенціалу
малого підприємництва Херсонської області.

Сильні сторони використання потенціалу МП	Слабкі сторони використання потенціалу МП
<ul style="list-style-type: none"> - Показник скорочення кількості малих підприємств менше середнього показника по Україні. - Наявність у секторі МП значних ресурсів кваліфікованої робочої сили. - Частка малих підприємств у загальній кількості підприємств області становить 91,3%. - Кількість працюючих на малих підприємствах області на 10,7% вище середнього показника по Україні. - Зростання рівня середньої заробітної плати працівників у секторі МП. - Майже 42% обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) належить малим підприємствам, що на 29% більше середнього показника по Україні - Зростання кількості прибуткових підприємств малого бізнесу. - Частка прибуткових підприємств МП регіону більше на 1,7% показника по Україні. - Підприємства малого бізнесу області орієнтовані на виробництво екологічної продукції. - Достатня науково-освітня інфраструктура (велика кількість учбових закладів усіх рівнів акредитації різних напрямків підготовки). - Розвиток кредитно-фінансової інфраструктури та інфраструктури підтримки підприємництва. 	<ul style="list-style-type: none"> - Скорочення кількості малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення - Рівень заробітної плати працівників у малому підприємстві нижчий за середній показник по Україні. - Зменшення обсягів капітальних інвестицій у сектор МП - Збільшення операційних витрат на одиницю реалізованої продукції (робіт, послуг) - Недостатній рівень професійних знань і досвіду підприємців-початківців з питань ведення підприємницької діяльності в сучасних умовах. - Наявність природних монополій (централізоване водопостачання, централізоване водовідведення, транспортування теплової енергії) - Стієке скорочення робочих місць у сфері надання послуг, що зумовлено низькою купівельною спроможністю переважної частини населення - Загострення проблеми сільського безробіття. - Наявність нелегальної зайнятості та нелегальної трудової міграції, відсутність мотивації легальної трудової діяльності для висококваліфікованих працівників.

Таблиця 4

Можливості та загрози Херсонського регіону задля ефективного використання потенціалу малого підприємництва

<i>Можливості регіону</i>	<i>Загрози регіону</i>
<ul style="list-style-type: none"> – Вигідне географічне розташування області (в т.ч. Чорне та Азовське море). – Вигідне економіко-географічне розташування області щодо транспортно-комунікаційних магістралей. – Прикордонний статус області. – Херсонська область є одним з найбільш інвестиційно привабливих регіонів України (найбільш інвестиційно-привабливими є аграрний сектор, харчова та переробна промисловість, оптова торгівля сільськогосподарською продукцією, пов'язані з цим послуги). – Економічне пожвавлення завдяки притоку зовнішніх інвестицій. – Рекреаційні умови місцевості сприятливі для розвитку туристичної сфери. – Зростання попиту на туристичні та рекреаційні ресурси регіону - географічне розташування області в зоні активного розвитку туристичного бізнесу, наявні туристичні об'єкти, туристичні зони, природні «амфітеатри» на березі Дніпра. – Зростання зовнішнього та внутрішнього попиту на туристичні послуги, використання контактів української діаспори та національних меншин з їх батьківщиною. – Сприятливі природні умови для генерації нетрадиційних видів енергії. – Співробітництво із закордонними партнерами та містами-побратимами. – Зростання попиту на енергозберігаючі технології, нетрадиційні види і джерела енергії, зокрема на основі відходів сільськогосподарської продукції. – Зростання попиту на екологічно чисту продукцію. 	<ul style="list-style-type: none"> – Найбільш складна серед південних регіонів України демографічна ситуація (природне та механічне зменшення населення), старіння населення. – Погіршення стану навколишнього природного середовища внаслідок безгосподарності. – Інфляція, зміна валютних курсів, зростання цін на енергоносії, товари та послуги. – Скасування спрощеної системи оподаткування для малого та середнього бізнесу, складність та обтяжливість податкового законодавства. – Негативні зміни в законодавстві, ускладнення процедури переміщення товарів через державний кордон. – Зменшення державного фінансування розвитку регіону, конкуренція у залученні інвестицій. – Складність доступу до матеріальних ресурсів, що знаходяться в державній і комунальній власності (земельні ділянки, нежилі приміщення, устаткування, інженерні комунікації). – Несприятливі умови кредитування підприємств. – Надмірний адміністративно-фіскальний тиск на суб'єктів підприємницької діяльності. – Недосконалість правової бази для заохочення малого і середнього підприємництва до легальної трудової діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Виходячи з сильних та слабких сторін використання підприємницького потенціалу та можливостей і загроз регіону запропоновані заходи щодо покращення його рівня використання, можна класифікувати наступним чином:

Заходи щодо оптимізації використання потенціалу суб'єктів МП з урахуванням його сильних сторін та можливостей регіону:

–Підвищення рівня використання наявного інтелектуального та наукового потенціалу регіону задля розробки бізнес-проектів, щодо використання енергозберігаючих технологій, нетрадиційних видів і джерел енергії, зокрема на основі відходів сільськогосподарської продукції.

–Приведення у відповідність українських стандартів якості продукції з європейськими.

–Збільшення експорту товарів шляхом популяризації їх якості.

–Розвиток міжнародних транспортних коридорів, логістичних центрів, центрів управління вантажопотоками і товаропотоками.

–Використання співробітництва із закордонними партнерами та містами-побратимами задля обміну досвідом, щодо підтримки малого бізнесу, використання інноваційних ідей, „ноу-хау та задля створення спільних бізнес-проектів, підприємств малого бізнесу, збільшення зовнішніх інвестицій в регіон та експорту продукції.

–Формування в регіоні мережі установ, які надаватимуть підтримку малим підприємствам у пошуку потенційних партнерів для співпраці.

–Подальший розвиток туристичної сфери

Заходи щодо оптимізації використання потенціалу суб'єктів МП з урахуванням його слабких сторін та можливостей регіону:

- Створення конкуренції на ринку комунальних послуг.

- Підвищення рівня підприємницької активності сільського населення.

- Концентрація фінансової допомоги на пріоритетних видах підприємницької діяльності шляхом цільової підтримки.

- Перепрофілювання підприємств на випуск продукції, надання послуг, що користуються попитом.

- Переорієнтація діяльності сільського населення на діяльність у виробничій сфері шляхом зміцнення кооперації між сільгоспвиробниками, підприємствами агропереробної та харчової промисловості з метою виробництва екологічно чистих харчових продуктів і текстильних виробів та створення цілісних виробничо-інтегрованих систем, що спеціалізуються на туризмі, виробництві сувенірів та текстильної продукції.

Заходи щодо оптимізації використання потенціалу суб'єктів МП з урахуванням його сильних сторін та загроз регіону:

–Підвищення рівня використання наявного інтелектуального та наукового потенціалу регіону задля розробки бізнес-проектів, щодо раціонального та еколого-зберігаючого використання аграрного потенціалу регіону.

–Реалізація заходів з дерегуляції і розвитку підприємництва на державному рівні – прогресивні зміни у Бюджетному, Податковому, Митному і Земельному кодексах України та інших законодавчих актах у сфері підприємницької діяльності.

–Проведення якісного та повного аналізу регуляторного впливу проектів регуляторних актів.

–Проведення регіональних конференцій, нарад, круглих столів та семінарів з питань удосконалення дозвільної системи у сфері господарської діяльності за участю підприємців, громадських організацій та місцевих дозвільних органів.

Заходи щодо оптимізації використання потенціалу суб'єктів МП з урахуванням його слабких сторін та загроз регіону:

–Налагодження співпраці між місцевими органами влади та підприємницькими колами.

–Вдосконалення системи надання адміністративних послуг, дозвільної системи та системи технічного регулювання.

–Створення баз даних щодо фондів нежитлових приміщень, незавершеного будівництва, виробничих площ і невстановленого обладнання.

–Забезпечення доступу суб'єктів малого і середнього підприємництва до майнових баз даних.

–Підвищення рівня використання наявного інтелектуального та наукового потенціалу регіону задля підвищення кваліфікації кадрів для сфери підприємництва, пропаганди підприємницької культури, залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, консультативних послуг для початківців підприємців-фізичних осіб з питань законодавства й оподаткування, менеджменту та маркетингу, надання допомоги підприємцям з розробки бізнес-планів.

–Вдосконалення правової бази для заохочення малого підприємництва до легальної трудової діяльності.

–Недопущення випадків примусового залучення коштів суб'єктів підприємництва в фонди, не передбачені законодавством.

–Захист суб'єктів підприємництва від бюрократичного тиску, запровадження дисциплінарної та адміністративної відповідальності державних органів місцевої влади за порушення встановлених регуляторних процедур.

Запропоновані заходи дозволять поліпшити рівень використання підприємницького потенціалу області, збільшити кількість малих підприємств у структурі економіки регіону; сприятимуть зростанню прибутковості сектору малого підприємництва, скороченню безробіття, що в свою чергу буде сприяти вирішенню ключової проблеми сталого розвитку - проблеми соціальної справедливості.

Література

1. Бобылев С.Н., Соловьева С.В. Методические рекомендации по разработке и внедрению индикаторов устойчивого развития регионального уровня. М.: ЕRM, 2003.
2. Бутенко А.І., Лазарева Є.В., Шлафман Н.Л. Потенціал малого підприємництва в парадигмі сталого розвитку / Колективна монографія. - Одеса: Інтерпрінт, 2012. – 108с.
3. Статистичний збірник «Регіони України», ч. 1. / за редакцією О.Г. Осауленка. - К.- 2011. -358с.
4. Статистичний збірник «Регіони України», ч. 2. / за редакцією О.Г. Осауленка. - К.- 2011. -783с.
5. Статистичний збірник «Регіони України», ч. 1. / за редакцією О.Г. Осауленка. - К.- 2010. -358с.
6. Статистичний збірник «Регіони України», ч. 2. / за редакцією О.Г. Осауленка. - К.- 2010. -367с.
7. Статистичний збірник «Регіони України», ч. 1./ за редакцією О.Г. Осауленка. - К.- 2009.-368с.
8. Статистичний збірник «Регіони України», ч. 2.2009 / за редакцією О.Г. Осауленка. - К.- 2009. -756с.
9. Статистичний збірник «Соціальні індикатори рівня життя населення» . - Державна служба статистики України. - Київ – 2012. -204с.
10. Статистичний бюллетень «Регіональний людський розвиток». - Державна служба статистики України. - Київ – 2012. -45с.
11. Статистичний збірник «Основні засоби України 2000-2010р.р.». - Державна служба статистики України. - Київ – 2012.- 293с.
12. Статистичний збірник “Статистичний щорічник Херсонської області за 2011 рік” / за редакцією В.А.Вознюка. - Головне управління статистики у Херсонській області. - Херсон. - 2012. - 523с.
13. Статистичний збірник “Діяльність підприємств-суб’єктів підприємницької діяльності Херсонської області” / за редакцією В.А.Вознюка. - Головне управління статистики у Херсонській області. - Херсон. - 2011. . – 136 с.

Abstracts

Karpinskaya A.V., Butenko I.A., Pashkova N.S.

Condition, level and ways of improvement of use of potential of small business of the Kherson area for providing its sustainable development

In article are presented results of researches of a condition and level of use potential of business of the Kherson area, are offered actions for improvement of its use for the purpose of providing a sustainable development of the region.